
OSOBY RÓMSKEJ NÁRODNOSTI PODĽA TYPU CENZOVEJ DOMÁCNOSTI NA SLOVENSKU VO VÝSLEDKOCH SČÍTANIA OBYVATEĽOV 2021¹⁾

Branislav Šprocha²⁾

PERSONS OF ROMA NATIONALITY BY TYPE OF CENSUS HOUSEHOLD IN SLOVAKIA
ACCORDING TO THE 2021 POPULATION AND HOUSING CENSUS

Abstract

The aim of the article was to analyse the census households of persons of Roma nationality in Slovakia according to the results of the Population and Household Census 2021. Moreover, we also tried to point out some factors that could influence possible differences between the structure of the census households of the Roma and non-Roma population.

Our results show that people of Roma nationality more often live in complete family households with dependent children and form their family at a younger age. Cohabiting couples also make up a significant portion of households. In the context of high non-marital fertility, single parent households are probably also a very important social group. Conversely, households of individuals are less common compared in the Roma than in the non-Roma population. A specific feature of Roma households is also the more frequent presence of men and women living in multi-person non-family households.

Keywords: Roma population, census households, complete family, cohabitation, single parent household, multi-person non-family household, Slovakia

Demografie, 2024, 66(3): 181–196

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0347>

ÚVOD

Populácia osôb rómskej národnosti na Slovensku nie je len súbor jednotlivcov, ktorí túto skutočnosť deklarovali v sčítaní obyvateľov, domov a bytov, ale predstavuje tiež systém väčších, či menších

sociálnych kolektív založených na báze spoločného bývania, hospodárenia a príbuzenských väzieb. Tie predstavujú základ pre konštrukciu cenzových domácností. Údaje o nich majú nezastupiteľné miesto pri analýze jednotlivých sociálnych kolektív, ich

---

1) Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VEGA 2/0064/23 Časové a priestorové zmeny rodinných domácností na Slovensku a ich možné faktory.

2) Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava, Slovenská republika, Kontakt: branislav.sprocha@gmail.com.

medzigeneračných vzťahov, formách organizácie, vzájomného prelínania a režimu reprodukcie. Odrzkadľujú v sebe nastavenie, ako aj prípadné špecifiká rodinného a reprodukčného správania, spôsobov párového, medzigeneračného a iného súžitia a vytvárajú tak dôležitý rámec o spôsobe života predmetnej populácie.

Cieľom príspevku je analyzovať charakter cenзовých domácností, v ktorých žili na Slovensku v čase sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021 (ďalej SODB 2021) osoby hlásiace sa k rómskej národnosti. Okrem toho sa zameriame na identifikáciu prípadných rozdielov s nerómskou populáciou. Tú pre naše potreby tvorili všetky osoby, ktoré v sčítaní deklarovali inú ako rómsku národnosť. Hneď na úvod si tak dovoľujeme čitateľa upozorniť, že predmetný spôsob vymedzenia rómskej populácie neumožňuje analyzovať cenзовé domácnosti celej rómskej populácie žijúcej na Slovensku. Získané informácie tak nie je možné zovšeobecňovať a premietiť na všetkých Rómov, ale reflektujú len tú časť, ktorá svoje „rómstvo“ slobodne deklarovala v SODB 2021 prihlásením sa k rómskej národnosti. Súčasne tiež upozorňujeme, že pracujeme len so skupinou osôb, ktorá rómsku národnosť deklarovala ako prvú a neuviedla ju ako ďalšiu v rámci sčítania.³⁾

Aj napriek tomuto obmedzeniu sa domnievame, že predmetné zistenia majú nesporné svoj význam, keďže doteraz žiadna komplexnejšia analýza cenзовých domácností osôb rómskej národnosti z výsledkov posledného a ani žiadneho predchádzajúceho sčítania obyvateľov nebola vypracovaná a publikovaná. To do značnej miery len potvrdzuje skutočnosť, že problematike demografickej analýzy rómskych rodín, resp. cenзовých domácností osôb rómskej národnosti

na Slovensku je venovaná len okrajová pozornosť. Svedčí o tom aj minimum takto explicitne zameraných publikačných výstupov. Problematike rodinného a reprodukčného správania Rómov na Slovensku je síce venovaná už väčšia pozornosť, ale aj v tomto prípade musíme konštatovať, že ide o staršie práce (napr. *Vaňo*, 2001; *Vaňo – Haviarová*, 2002; *Vaňo – Mészáros*, 2004) alebo práce využívajúce údaje z predchádzajúceho sčítania obyvateľov z roku 2011 (*Šprocha*, 2014, 2017; *Šprocha – Ďurček*, 2017). Práve snaha o spracovanie najnovších údajov v kombinácii so zameraním sa na cenзовé domácnosti predstavuje hlavnú pridanú hodnotu predloženého príspevku. Nezostávame pritom len pri analýze štruktúry domácností, v ktorých osoby hlásiace sa k rómskej národnosti v čase realizácie sčítania obyvateľov žili, ale prostredníctvom vhodnej kombinácie vstupných údajov sa budeme snažiť identifikovať aj samotnú intenzitu formovania rodinných domácností. Navyše vybrané výsledky boli porovnávané s nerómskou populáciou. V tomto smere je tiež dôležitou aj analýza niektorých potenciálnych faktorov formovania cenзовých domácností osôb rómskej národnosti na Slovensku prostredníctvom najnovších poznatkov a zistení.

ZDROJE ÚDAJOV A METODIKA PRÁCE

Zdrojom údajov pre našu analýzu sú vhodné kombinované výsledky SODB 2021 (referenčnou bola polnoc z 31.12.2020 na 1.1.2021). Tie boli získané z individuálnej primárnej databázy v podobe anonymizovaných kombinačných triedení. Konkrétne išlo o dve triedenia, ktoré predurčujú aj spôsob nášho analytického prístupu. V prvom to boli osoby hlásiace sa k rómskej národnosti⁴⁾ v kombinácii

3) V SODB 2021 bolo na rozdiel od predchádzajúcich cenзов možných uviesť aj tzv. ďalšiu národnosť. To využilo len zhruba 306 tis. osôb. Na druhej strane až takmer 89 tis. osôb z nich uviedlo ako ďalšiu národnosť rómsku. V čase prípravy tohto článku sme však nemali k dispozícii kombinačné triedenie týchto záznamov s vekom, pohlavím a typom cenзовой domácnosti, preto je naša analýza založená len na deklarovanej „prvej“ národnosti. To predstavuje určitú limitáciu príspevku a súčasne potenciál pre ďalší výskum. Vzhľadom na skutočnosť, že pri analýzach iných štruktúrnych charakteristík osôb rómskej a ďalšej rómskej národnosti (napr. vek, rodinný stav, počet detí, vzdelanie, ekonomická aktivita a pod.), neboli potvrdené žiadne výraznejšie diferencie medzi týmito populačnými skupinami, predpokladáme, že tieto by nemali vzniknúť ani z hľadiska cenзовých domácností.

4) Národnosť patrila podľa Prílohy Zákona č. 223/2019 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov medzi základné témy a charakteristiky o obyvateľoch zisťované v rámci SODB 2021. Pod pojmom národnosť sa pritom v SODB 2021 myslel sebadeklaratórny údaj, ktorý vyjadroval príslušnosť obyvateľa k národu alebo etnickej skupine bez ohľadu na štátne občianstvo, materinský jazyk či reč, ktorú obyvateľ prevažne používal alebo najlepšie ovládal.

s vekom, pohlavím a typom cenzovej domácnosti⁵⁾. Analogicky boli vytriedené údaje pre osoby ďalších národností, ktoré spoločne vytvárajú skupinu osôb tzv. nerómskej národnosti. Záznamy, v ktorých národnosť nebola určená sme do analýzy nezahrnuli. Pre úplnosť dodávame, že tieto predstavovali len niečo viac ako 5 %.

Získané údaje boli využité pri analýze typu cenzových domácností, v ktorých osoba v čase sčítania žila. Keďže početnosť osôb hlásiacich sa k rómskej národnosti (ako prvej) je pomerne malá (67 tis.), nebolo možné pracovať s detailnejším vekovým rozdelením a ani podrobnejšou typológiou cenzových domácností. Preto sme pristúpili ku agregácii do 10-ročných vekových skupín (0–9, 10–19 atď.) s posledným otvoreným intervalom 70 a viac rokov. Z hľadiska typológie cenzových domácností sme sa snažili zachovať v česko-slovenskom prostredí tradične zaužívané rozdelenie na rodinné a nerodinné domácnosti a v rámci nich zvlášť ešte identifikovať úplné a neúplné rodiny, domácnosti jednotlivcov a viacčlenné nerodinné domácnosti. V spojitosti s rodinnými domácnosťami ešte pracujeme s kategóriou domácnosti so závislými a bez závislých detí⁶⁾. Úplné rodinné domácnosti sú navyše ešte diferencované na súžitia osôb v manželskom zväzku a kohabitujúce páry. Aj keď v sčítaní bolo možné deklarovať aj spoluzitelia osôb rovnakého pohlavia, túto možnosť medzi osobami rómskej národnosti využilo len niekoľko jednotlivcov.⁷⁾ Preto túto kategóriu

do analýzy rodinných domácností nezahrňame a pracujeme len s párami rôzneho pohlavia.

Druhým spôsobom pohľadu na údaje o cenzových domácnostiach je analýza cez osoby stojace na ich čele. V minulých sčítaniach bolo určenie osoby na čele úplnej rodinnej domácnosti v podstate na vzájomnej dohode manželského páru, resp. kohabitujúcich osôb. To však do určitej miery skresluje získané informácie pri snahe o diferenčný prístup z hľadiska pohlavia. Preto v prípade úplných rodinných domácností pracujeme s upravenou verziou, keď na jej čele stoja obe osoby žijúce v manželskom zväzku alebo deklarujúce súžitie v kohabitácii. V prípade neúplných rodín je situácia jednoduchá a logická, keďže na jej čele stojí rodič dieťaťa. Prostredníctvom takto upravených vstupných údajov následne konštruujeme vekovo-špecifické miery merajúce intenzitu vytvárania rodinných domácností. Uvedené indikátory boli aj v tomto prípade zostavené v širších 10-ročných vekových intervaloch, pričom spodný (do 20 rokov)⁸⁾ a vrchný (70 a viac rokov) boli koncipované ako otvorené.

Konkrétne pracujeme s mierou formovania úplných rodinných domácností, ktoré boli odvodené prostredníctvom nasledujúceho vzťahu:

$$m\dot{U}R_x^{m/z} = \frac{\dot{U}R_x^{m/z}}{P_x^{m/z}} \quad (1)$$

$\dot{U}R_x^{m/z}$ počet mužov / žien na čele úplnej rodiny vo veku (x),

- 5) Cenzovú domácnosť v SODB 2021 predstavovali v jednom byte spoločne bývajúce osoby, medzi ktorými existovali, (v sčítacom hárku boli explicitne deklarované) rodinné resp. príbuzenské väzby. Vzhľadom na ne môžeme hovoriť o dvoch veľkých skupinách. Rodinné cenzové domácnosti tvorili osoby, ktoré v SODB 2021 deklarovali vzťah manžel-manželka, druh-družka s deťmi alebo bez nich. Okrem toho do tejto kategórie spadal aj osamelý rodič s aspoň jedným dieťaťom. Nerodinné cenzové domácnosti tvorili osoby bez priameho rodinného vzťahu 1. stupňa (teda manžel-manželka, druh-družka, otec, matka, syn, dcéra). To však automaticky neznamená, že medzi osobami neexistovali žiadne väzby. Konkrétne v prípade viacčlenných nerodinných domácností mohlo ísť o prípady, keď medzi osobami boli deklarované rodinné väzby 2. a ďalšieho stupňa (napr. domácnosti súrodencov, domácnosti starých rodičov s vnúčatami). Druhým typom nerodinných domácností sú domácnosti jednotlivcov. Tie boli pre potreby SODB 2021 definované ako domácnosti tvorené jednou osobou (s vekom 16 a viac rokov), ktorá bývala v čase sčítania v byte sama, alebo s inou cenzovou domácnosťou, ktorej nebola členom (nemala s ňou žiadne príbuzenské väzby).
- 6) Ako závislé dieťa bola pre SODB 2021 definovaná osoba, ktorá sa označila ako syn/dcéra inej osoby v rodinnej cenzovej domácnosti, a ktorej vek bol do 15 rokov vrátane, alebo v čase cenzu bola vo veku od 16 do 25 rokov a zároveň bola ekonomicky neaktívna.
- 7) V prípade celej populácie Slovenska bolo identifikovaných celkovo niečo viac ako 1,1 tis. domácností kohabitantov rovnakého pohlavia.
- 8) Najmladším vekom, v ktorom bola identifikovaná prítomnosť osoby na čele rodinnej domácnosti (konkrétne neúplnej rodiny so závislým dieťaťom), bol vek 13 rokov. Preto spodný interval prezentuje intenzitu formovania rodinných domácností pre vek 13–19 rokov.

$P_x^{m/z}$ počet mužov / žien vo veku (x).

Zvlášť bola v rámci úplných rodín konštruovaná intenzita formovania kohabitácií:

$$mK_x^{m/z} = \frac{K_x^{m/z}}{P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}} \quad (2)$$

$K_x^{m/z}$ počet kohabitujúcich mužov / žien vo veku (x),
 $P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}$ počet mužov / žien žijúcich mimo manželský zväzok vo veku (x).

Obdobná logika bola použitá pri výpočte mier vzniku neúplných rodín:

$$mNR_x^{m/z} = \frac{NR_x^{m/z}}{P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}} \quad (3)$$

$NR_x^{m/z}$ počet mužov / žien na čele neúplnej rodiny vo veku (x),

$P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}$ počet mužov / žien žijúcich mimo manželský zväzok vo veku (x).

a domácností jednotlivcov:

$$mJ_x^{m/z} = \frac{J_x^{m/z}}{P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}} \quad (4)$$

$J_x^{m/z}$ počet mužov / žien vytvárajúcich domácnosť jednotlivcov vo veku (x),

$P_x^{\text{mimo manželstva, m/z}}$ počet mužov / žien žijúcich mimo manželský zväzok vo veku (x).

NIEKTORÉ VNÚTORNÉ FAKTORY FORMOVANIA CENZOVÝCH DOMÁCNOSTÍ OSÔB RÓMSKEJ NÁRODNOSTI

V štruktúre cenzových domácností každej populácie dochádza počas jednotlivých fáz životného cyklu jej členov k neustálym zmenám a presunom medzi jednotlivými typmi. Zloženie cenzových domácností je dynamickou veličinou, ktorá sa výrazne mení s vekom a v závislosti od charakteru hlavných demografických procesov podieľajúcich sa na formovaní a rozpadu jednotlivých typov cenzových domácností. Preto pred tým ako budeme podrobnejšie analyzovať cenzové domácnosti osôb rómskej národnosti, pozrieme sa v hlavných rysoch na niektoré aspekty rodinného a reprodukčného správania, ktoré môžu byť determinantom identifikovaných odlišností. Určitým obmedzením však je, že pri takejto analýze sa môžeme v podstate oprieť len o údaje

získané zo sčítania obyvateľov. V dôsledku toho ide o nepriame hodnotenie a aj to len niektorých aspektov demografickej reprodukcie.

Jednou z najdôležitejších charakteristických črt osôb rómskej národnosti na Slovensku, na ktorú poukazujú v podstate kontinuálne všetky výskumy (napr. Pukačová – Mládek, 2014; Mládek – Pukačová, 2012; Šprocha, 2014; Šprocha – Ďurček, 2017; Vaňo – Haviarová, 2002), je výrazne odlišná veková štruktúra. Pretrvávajúca vyššia plodnosť a horšie úmrtnostné pomery (Vaňo – Mészáros, 2004; Šprocha, 2014, 2017; Vaňo, 2001) sa odrážajú vo výrazne nadpriemernom zastúpení detskej zložky, nízkom podiele seniorov a tým aj signifikantne nižšom priemernom či mediánovom veku.

Podľa údajov zo sčítania obyvateľov 2021 podiel detí vo veku do 15 rokov u osôb deklarujúcich rómsku národnosť dosahoval viac ako 35 %, v nerómskej populácii Slovenska to bolo približne 15 %. Vyšší podiel medzi osobami rómskej národnosti mala aj reprodukčná zložka, ktorá tvorila takmer 52 %, kým u osôb inej národnosti to bolo menej ako 48 %. Opačná situácia vzniká pri porovnaní zastúpenia poreprodukčnej a najmä seniorskej časti populácie. Podiel osôb vo veku 50–64 rokov bol v populácii rómskej národnosti približne polovičný (necelých 10 %) v porovnaní s nerómskou (takmer 20 %). Ešte väčšie diferencie sú v zastúpení osôb vo veku 65 a viac rokov, ktoré u Rómov netvorí ani 3 %, kým v ostatnej populácii Slovenska je to už takmer 18 %. Z uvedeného potom neprekvapuje, že priemerný vek osôb hlásiacich sa v SODB 2021 k rómskej národnosti bol o takmer 16 rokov nižší, keďže dosahoval len necelých 26 rokov. Veľmi mladá veková štruktúra osôb rómskej národnosti je vzhľadom na úzke prepojenie jednotlivých typov cenzových domácností so životnou fázou a teda vekom jednotlivcov veľmi dôležitým faktorom pri vysvetľovaní existujúcich diferencií.

Okrem rozdielov vo vekovom zložení sa ako dôležité determinanty formovania diferencií cenzových domácností osôb rómskej a nerómskej národnosti javí tiež samotné nastavenie demografických procesov, ktoré sú kľúčovými práve pri vzniku jednotlivých typov cenzových domácností. K tým najdôležitejším rámcujúcim charakter rodinného správania sú sobášnosť a rozvodovosť. Ako však už bolo spomenuté vyššie, vznik

a zánik manželských zväzkov môžeme v prípade osôb rómskej národnosti hodnotiť len nepriamo, a to prostredníctvom výsledkov SODB 2021.

Rodinný stav predstavuje základný demografický, sociálny, právny a štatistický znak, ktorý označuje status osoby vo vzťahu k inštitúcii manželstva. K rozhodujúcim faktorom, ktoré sa spolupodieľajú na formovaní tejto populačnej štruktúry patrí predovšetkým intenzita a časovanie sobášnosti, rozvodovosti a úmrtnosti. Okrem toho dôležitými sú tiež niektoré externé nedemografické javy ako socioekonomické podmienky, kultúrne a hodnotové tradície, postoje a normy viažuce sa k niektorým aspektom rodinného života (napr. postoj ku skorým sobášom, rozvodom manželstva, k opakovaným sobášom rozvedených, ovdovených alebo ku kohabitáciám) (Fialová, 1991). Práve rodinný stav pritom významnou mierou ovplyvňuje reprodukčné správanie, a patrí preto k neoddeliteľným súčasťam analýzy akéhokoľvek demografického procesu.

Viaceré staršie i novšie špecifické analýzy (napr. Bačová, 1990; Džambazovič – Šprocha, 2017; Dubayová, 1990; Kumanová – Džambazovič, 2002; Marušiaková, 1985; Mládek – Širočková, 2004; Šprocha, 2014) rodinného správania medzi rómskou populáciou (vyčleňovanou rôznymi spôsobmi) na Slovensku poukazujú dlhodobo na niektoré špecifické črty. Predovšetkým je to skorý začiatok párového spolužitia, s čím je úzko prepojený aj skorší vstup do manželstva. Súčasne je tiež dôležitým poznatkom oveľa častejší život v neformálnych zväzkoch (Džambazovič – Šprocha, 2017; Šprocha a kol., 2014), pričom tieto kohabitácie plnia nielen úlohu predmanželského testovania vzťahu, ale v mnohých prípadoch nahrádzajú po všetkých stránkach manželský zväzok. Ďalším dôležitým znakom je tiež nižšie riziko rozvodu manželstva (Šprocha, 2014). Na druhej strane o stabilite neformálnych párových zväzkov nevieme povedať nič. S nepriaznivými úmrtnostnými pomermi (napr. Šprocha, 2012, 2014; Vaňo – Mészáros, 2004) je spojené naopak vyššie riziko ovdovenia už v mladšom veku. Ku kľúčovým faktorom rodinného správania a tým aj charakteru (a najmä veľkosti) cenzových domácností patrí značne odlišné nastavenie procesu plodnosti. Okrem výrazne skoršieho začiatku reprodukčných dráh je dlhodobo reflektovaná aj pretrvávajúca celkovo vyššia intenzita

a tým aj priemerný počet živonarodených detí rómskej žene (Šprocha, 2014; Šprocha – Ďurček, 2017).

Veľmi mladá veková štruktúra osôb rómskej národnosti sa odzrkadľuje aj na zložení podľa rodinného stavu. Vo veku 16 a viac rokov mali podľa výsledkov SODB 2021 jednoznačnú prevahu slobodné osoby. Kým u mužov nerómskej národnosti slobodní tvorili necelých 38 % a u žien menej ako 28 %, u osôb rómskej národnosti to bolo viac ako 51 % v mužskej a takmer 46 % v ženskej časti. Naopak zastúpenie osôb žijúcich v manželskom zväzku, ako aj podiel rozvedených a ovdovených boli u nerómskej populácie vyššie. Keďže ide však o veľmi široké vekové rozpätie, v kontexte identifikácie možných faktorov formovania jednotlivých typov cenzových domácností bolo potrebné sa pozrieť aj na detailnejšie vekové rozloženie. Potvrďuje sa, že v mladom veku (približne do 25 rokov) podiel slobodných osôb rómskej národnosti klesá rýchlejšie, ako v nerómskej populácii a naopak rýchlejšie rastie zastúpenie ženatých a vydatých. To potvrdzuje skorší vstup Rómov do manželstva, čo v konečnom dôsledku empiricky prezentuje aj hodnota ukazovateľa SMAM (*singulate mean age at marriage*). Ten vyjadruje priemerný počet osobo-rokov, ktoré prežije jedinec ako slobodný do dovŕšenia 50. roku života. V nerómskej populácii jeho hodnota u mužov prekročila 34 rokov a u žien dosahovala takmer 31,7 roku. Naopak u osôb rómskej národnosti u oboch pohlaví dosahovala približne 29 rokov. Ide o vyššie hodnoty ako na prvý pohľad naznačoval rýchly pokles podielu slobodných už v mladom veku. To je však len jedna časť špecifického sobášneho správania. Druhou známku v prípade osôb rómskej národnosti je vyššie zastúpenie slobodných od veku 38 rokov v mužskej a 33 rokov v ženskej časti populácie. Tieto diferencie sa navyše do konca reprodukčného veku prehľbujú a vo veku 50 rokov tak zostáva bez skúseností s manželským životom približne 28 % mužov a takmer 18 % žien rómskej národnosti. V nerómskej populácii to podľa výsledkov SODB 2021 bolo menej ako 19 % u mužov a približne 11 % u žien. Skorší sobáš u osôb rómskej národnosti tak automaticky neznamená aj celkovo nižší podiel slobodných a teda vyššiu intenzitu sobášnosti. Dôvodom, čo potvrdzujú aj výsledky našej analýzy, je predovšetkým skutočnosť, že osoby rómskej národnosti oveľa častejšie volia párové spolužitie vo forme kohabitácií.

Tento jav sa odzrkadľuje aj na zastúpení ženatých a vydatých podľa veku. Skoršie začiatky manželských dráh u určitej skupiny Rómov znamenajú rýchlejšie zvyšovanie ich podielu. Napríklad vo veku 25 rokov žila podľa SODB 2021 v manželstve asi tretina mužov a viac ako 40 % žien, kým v nerómskej populácii to nebola ani desatina mužov a len približne každá piata žena. So zvyšujúcim vekom však vzhľadom na dobiehanie odložených manželských štartov v nerómskej populácii a málo dynamickom ďalšom vstupovaní do manželstva u Rómov dochádza k výraznému zblížovaniu oboch populácií. Na konci reprodukčného veku už diferencie medzi nimi boli minimálne. Platí to predovšetkým u žien.

V tomto veku u Rómiiek identifikujeme pomerne rýchly nárast podielu ovdovených. Napríklad vo veku 53 rokov bola každá desiatu žena rómskej národnosti vdova, vo veku 60 rokov to bola viac ako pätina a vo veku 70 rokov takmer polovica. Tento jav súvisí predovšetkým s horšími úmrtnostnými pomermi rómskej populácie (Šprocha, 2012, 2014) a tým aj vyšším rizikom ovdovenia v mladšom veku. Pre porovnanie ešte dodáme, že u žien nerómskej národnosti tvoria vdovy približne desatinu vo veku 58 rokov a v 70te to je približne tretina osôb.

Vzhľadom na pretrvávajúcu mužskú nadúmrtosť, ako aj vyššie šance na opakovaný sobáš u ovdovených také vysoké zastúpenie vdovcov nenachádzame ani v jednej z analyzovaných populácií. Aj v ich prípade však jednoznačne platí, že častejšie sú vdovcami Rómovia. Na prahu seniorského veku to bola približne desatina a vo veku 70 rokov takmer 30 %. U mužov nerómskej národnosti viac ako desatinu tvoria vdovci až od veku 72 rokov.

Skoršie ovdovenie a najmä celkovo vyššie riziko zániku manželstva smrťou jedného z manželov sa tak v rómskej populácii môže významným spôsobom podieľať na formovaní neúplných rodinných domácností a domácností jednotlivcov, a to už v mladšom veku v porovnaní s nerómskou populáciou.

Výsledky SODB 2021 tiež potvrdili, že vo všetkých vekových skupinách bolo zastúpenie rozvedených rómskych mužov a žien významne nižšie ako v nerómskej populácii Slovenska. Aj u Rómov pritom identifikujeme skutočnosť, že častejšie rozvedenými sú pravdepodobne vzhľadom na nižšie šance na opakovaný vydaj ženy. Nižšie riziko rozvodu, na

ktoré tieto zistenia nepriamo poukazujú, tak môže byť jedným z diferenciálnych faktorov, ktorými sa rómska populácia odlišuje od nerómskej z hľadiska formovania neúplných (po rozvoze vznikajúcich) domácností rodiča s dieťaťom (deťmi).

Výsledky SODB 2021 tiež potvrdili skorší začiatok materských dráh a celkovo pretrvávajúcu vyššiu plodnosť žien rómskej národnosti na Slovensku. Priemerný počet osobo-rokov (ukazovateľ SMAFB – *singulate mean age at first birth*), ktoré žena rómskej národnosti prežije ako bezdetná, nedosahoval ani 21 rokov. U žien nerómskej národnosti to pritom bolo viac ako 29 rokov. Na skorší začiatok materských dráh poukazujú aj ďalšie zistenia. Vo veku 20 rokov už aspoň jedno dieťa mali približne dve tretiny Rómiiek, kým u žien inej ako rómskej národnosti to na Slovensku bolo len približne 12 % žien. Na približne rovnakú úroveň sa nerómske ženy dostávajú až po dovŕšení 32. roku života.

Skorý začiatok reprodukcie však na rozdiel od sobášnosti znamená u Rómiiek aj celkovo vyššiu intenzitu plodnosti. Hodnoty kohortnej plodnosti žien rómskej národnosti už vo veku 24 rokov prekračujú hranicu 2 detí. Vo veku 29 rokov pripadajú v priemere na jednu ženu dokonca viac ako 3 deti. Pre porovnanie v rovnakom veku ženy nerómskej národnosti mali podľa výsledkov SODB 2021 len 0,4 dieťaťa resp. niečo viac ako 0,8 dieťaťa. Na konci a tesne po skončení reprodukčného veku (45–54 rokov) sa priemerný počet živonarodených detí dostal v prípade Rómiiek na 4,0–4,3 dieťaťa, kým v nerómskej populácii to bolo približne 1,8–2,1 dieťaťa.

Skorší začiatok materských dráh tak môže predstavovať dôležitý faktor časovania vzniku rodinných domácností s maloletými deťmi. Vyššia plodnosť žien rómskej národnosti by tiež mala byť jedným z kľúčových determinantov celkovo väčších cenových a najmä rodinných domácností týchto osôb.

Posledným aspektom, ktorý sa môže významným spôsobom odzrkadľovať na charaktere cenových domácností spojených so špecifickým reprodukčným a rodinným správaním osôb rómskej národnosti na Slovensku je legitimita narodených detí. Vo všeobecnosti všetky dostupné analýzy (Šprocha, 2014; Vaňo – Mészáros, 2004) potvrdzujú ďaleko častejší výskyt detí narodených mimo manželský zväzok, ako je tomu v prípade

celej populácie Slovenska, či nerómskej populácie. Z dostupných informácií sa ukazuje, že deti narodené nevydatým ženám majú v rómskej populácii výraznú prevahu. To môže súvisieť nielen s veľmi skorým začiatkom reprodukčných dráh, keď ešte nie je z legislatívneho hľadiska možné manželstvo uzavrieť, ale predovšetkým z oveľa častejšieho výskytu funkčných nemanželských súžití nahrádzajúcich manželský zväzok (Šprocha – Džambazovič, 2017; Šprocha a kol., 2014).

CENZOVÉ DOMÁCNOSTI OSÔB RÓMSKEJ A NERÓMSKEJ NÁRODNOSTI

V prvej časti analýzy výsledkov SODB 2021 sa najprv zameriame na otázku, v akých domácnostiach žijú osoby rómskej a nerómskej národnosti. Z Tab. 1, môžeme vidieť, že prevahu u oboch skupín majú úplné rodinné domácnosti. Spoločne v domácnostiach manželských a kohabitujúcich párov žilo takmer 57 % osôb rómskej a 65 % nerómskej národnosti. V rámci tohto typu je tiež zrejmé, že osoby rómskej národnosti častejšie žili v domácnostiach kohabitujúcich párov. Rovnako môžeme u osôb rómskej národnosti identifikovať výrazne vyššiu váhu neúplných rodín. Bez ohľadu na národnosť pritom prevládali neúplné rodiny na čele so ženou. Naopak nižšie zastúpenie u osôb rómskej národnosti mali nerodinné domácnosti, a to predovšetkým vďaka menej častým domácnostiam jednotlivcov.

Uvedená analýza však poskytuje len základný prehľad, keďže zloženie cenzových domácností je dynamickou veličinou, ktorá sa výrazne mení s vekom a v závislosti od charakteru hlavných demografických procesov podieľajúcich sa na formovaní a rozpade jednotlivých typov cenzových domácností. Preto je potrebný detailnejší pohľad a to najmä v prepojení s vekom. Ten je dôležitý aj v dôsledku identifikovaných pomerne výrazných vekových diferencií medzi obomi populáciami.

Už v najmladších vekových skupinách môžeme identifikovať určité rozdiely medzi osobami rómskej a nerómskej národnosti z pohľadu zastúpenia úplných rodín (Obr. 1 a 2). Hlavným znakom je predovšetkým nižší podiel u Rómov. Tento jav môžeme vidieť u oboch pohlaví, no v prípade žien je prítomný vo všetkých vekových skupinách. Do značnej miery to súvisí so skutočnosťou, že u osôb rómskej národnosti (a najmä žien) sú častejšími neúplné rodinné domácnosti (Obr. 3 a 4). V poreprodukčnom a seniorskom veku podiel osôb rómskej národnosti žijúcich v úplných rodinách klesá u oboch pohlaví. Ďaleko dynamickejší je tento trend u žien (Obr. 1 a 2). Dôvodom je výrazný nárast domácností jednotlivcov a ostatných typov domácností (pozri nižšie).

Dôležitým zistením je tiež, že prevahu úplných rodín identifikujeme u mužov v podstate v celom vekovom spektre. V nerómskej populácii navyše zastúpenie osôb žijúcich v tomto type cenzových domácností po 30. roku života rastie. Preto, ak sa

Tab. 1: Štruktúra osôb rómskej a nerómskej národnosti na Slovensku podľa typu cenzovej domácnosti, v ktorej v čase sčítania obyvateľov 2021 žila / Structure of persons of Roma and non-Roma nationality in Slovakia according to the type of census household in which they lived at the time of the 2021 population census

Typ cenzovej domácnosti Type of census household	Osoby (%) / Persons (%)	
	Rómskej národnosti Roma nationality	Neómskej národnosti Non-Roma nationality
Manželské páry / Married couple households	41,5	57,2
Kohabitujúce páry / Cohabiting couples	15,1	7,8
Neúplné rodiny - na čele muž / Lone father households	3,7	2,2
Neúplné rodiny - na čele žena / Lone mother households	24,1	13,7
Viacčlenné nerodinné / Multi-person households	5,2	2,1
Domácnosti jednotlivcov / One-person households	6,1	15,3
Kolektívne a inštitucionálne domácnosti / Collective and institutional households	1,1	1,1
Nezistený/ Unknown	3,3	0,6

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.

Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

muži inej ako rómskej národnosti dožijú 60 a viac rokov, sedem z desiatich z nich sa v čase SODB 2021 nachádzalo v úplnej rodine. V rómskej populácii je vzhľadom na klesajúci trend tohto typu domácností zastúpenie v najstaršom veku už len necelých 50 %.

Neúplné rodiny môžeme u osôb rómskej národnosti identifikovať najmä v detskej zložke a u žien aj na začiatku reprodukčného obdobia. Tento jav sa dá dať pravdepodobne do súvisu s častejším rodením detí mimo manželský zväzok a osamelým materstvom. S rastúcim vekom a počtom detí dochádza následne ku sformovaniu párového súžitia v podobe kohabitácie a ešte častejšie manželského zväzku (pozri Obr. 2). Pokles osôb rómskej národnosti žijúcich v neúplných rodinách je dynamickejší u mužov. Navyše v ich prípade prebieha aj kontinuálne s rastúcim vekom. Výnimkou sú len spomínané najstaršie osoby (Obr. 3). Aj vďaka tomu sa zastúpenie mužov v neúplných rodinách vo veku 20–69 rokov výraznejšie nelíši od nerómskej populácie na Slovensku.

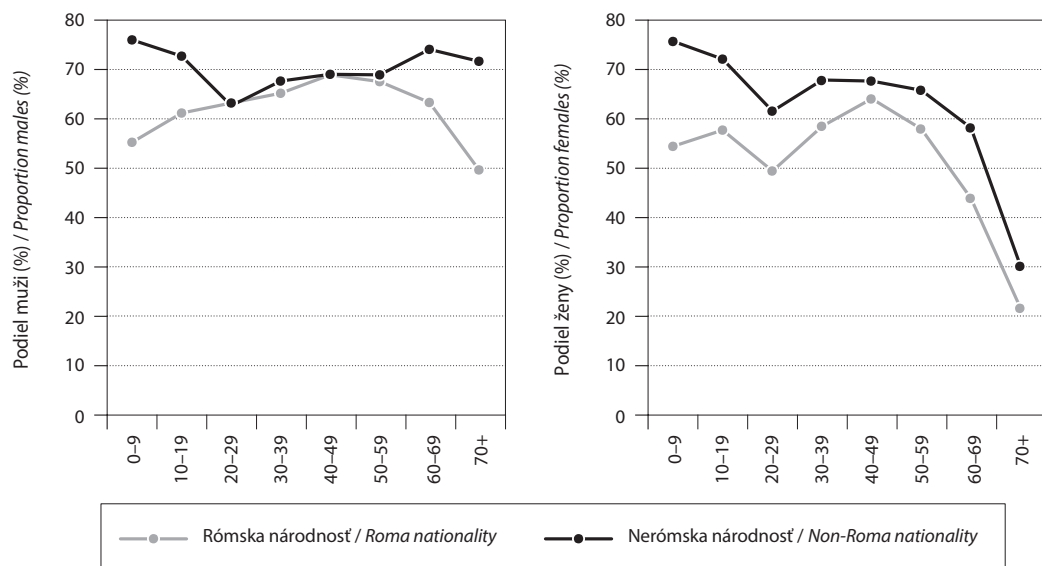
U žien k výraznejšiemu poklesu začína dochádzať až po dovŕšení 30. roku života. Minimálne podiely

tento typ domácnosti dosahuje predovšetkým vo veku 50–69 rokov, keď v ňom žilo len približne 18 % žien. V najstaršom veku však identifikujeme opätovný nárast na takmer jednu štvrtinu. Z uvedeného je tak zrejme, že nezanedbateľná časť najmä rómskych žien prežíva väčšinu svojho života (prípadne celý) v neúplných rodinách. Kľúčovým pritom bude pravdepodobne najmä faktor rodenia detí mimo manželský zväzok a osamelé materstvo a len v menšej miere rozvod manželského zväzku.

Domácnosti jednotlivcov boli vo všeobecnosti identifikované o niečo častejšie u osôb inej ako rómskej národnosti (Obr. 5 a 6). U mužov to platilo s výnimkou najmladšieho a najstaršieho veku. U žien sa prevaha domácností jednotlivcov v populácii nerómskej národnosti viazala najmä na vek 20–39 rokov a najstaršiu vekovú skupinu. Zaujímavou črtou rómskej populácie je častejšie súžitie v rôznych typoch viacčlenných nerodinných domácností. Podrobnejšia analýza ukázala, že išlo o rôzne formy súžitia starých rodičov s deťmi, súrodencov, či iných príbuzných.

Identifikované diferencie v štruktúrálnom zložení osôb rómskej a nerómskej národnosti podľa veku,

Obr. 1 a 2: Podiel mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti žijúcich v úplných rodinných domácnostiach na Slovensku, SODB 2021 / Share of men and women of Roma and non-Roma nationality living in married couples or consensual unions (complete family) in Slovakia, SODB 2021

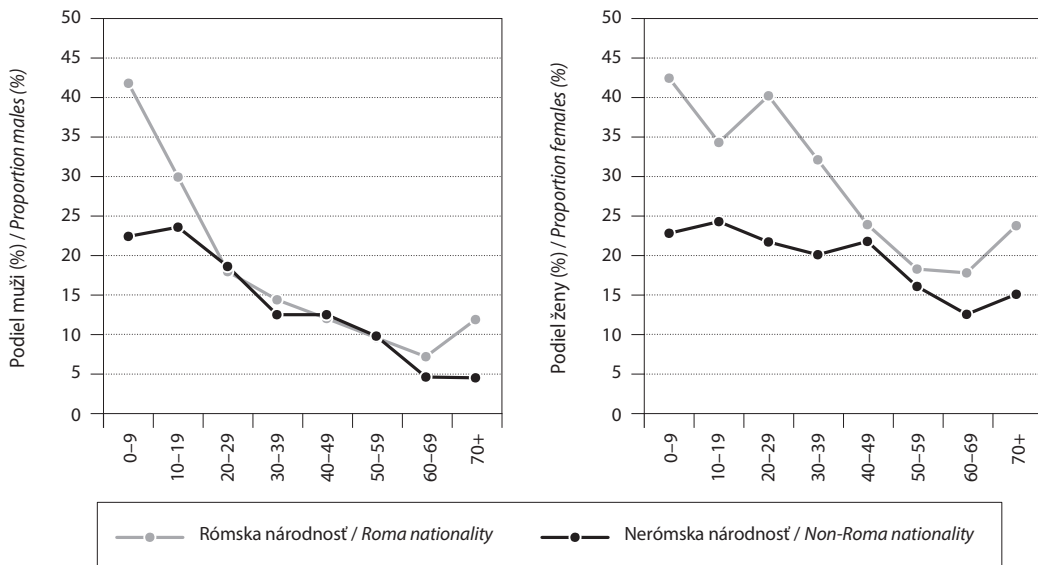

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.

Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

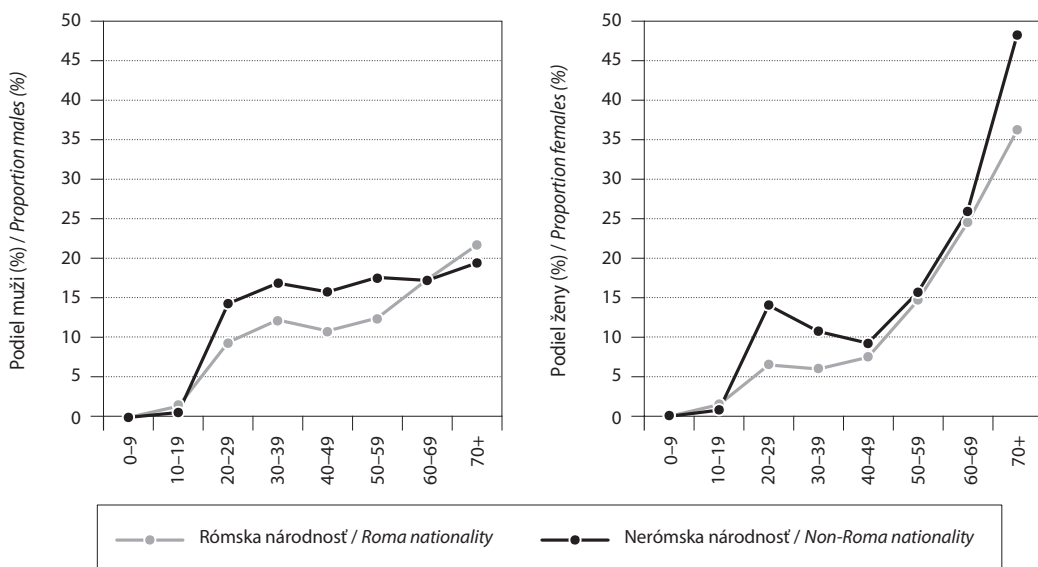

Obr. 3 a 4: Podiel mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti žijúcich v neúplných rodinných domácnostiach na Slovensku, SODB 2021 / Share of men and women of Roma and non-Roma nationality living as a lone father or mother with at least one child (single parent family), SODB 2021

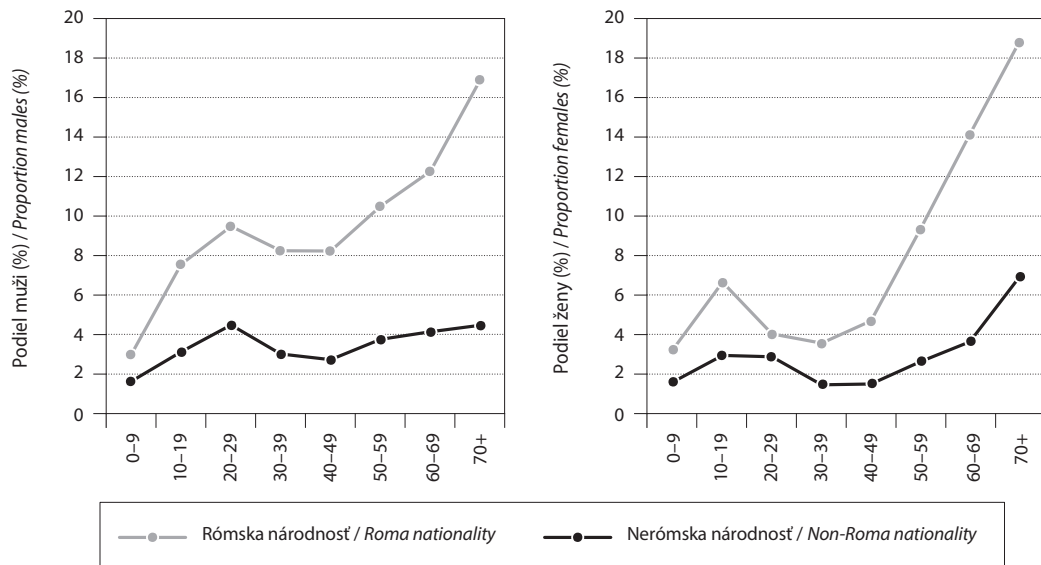
Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

Obr. 5 a 6: Podiel mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti žijúcich v domácnostiach jednotlivcov na Slovensku, SODB 2021 / Share of men and women of Roma and non-Roma nationality living in households of individuals (one person household), SODB 2021

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

Obr. 7 a 8: Podiel mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti žijúcich v ostatných nerodinných domácnostiach na Slovensku, SODB 2021 / Share of men and women of Roma and non-Roma nationality living in other non-family households, SODB 2021

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.

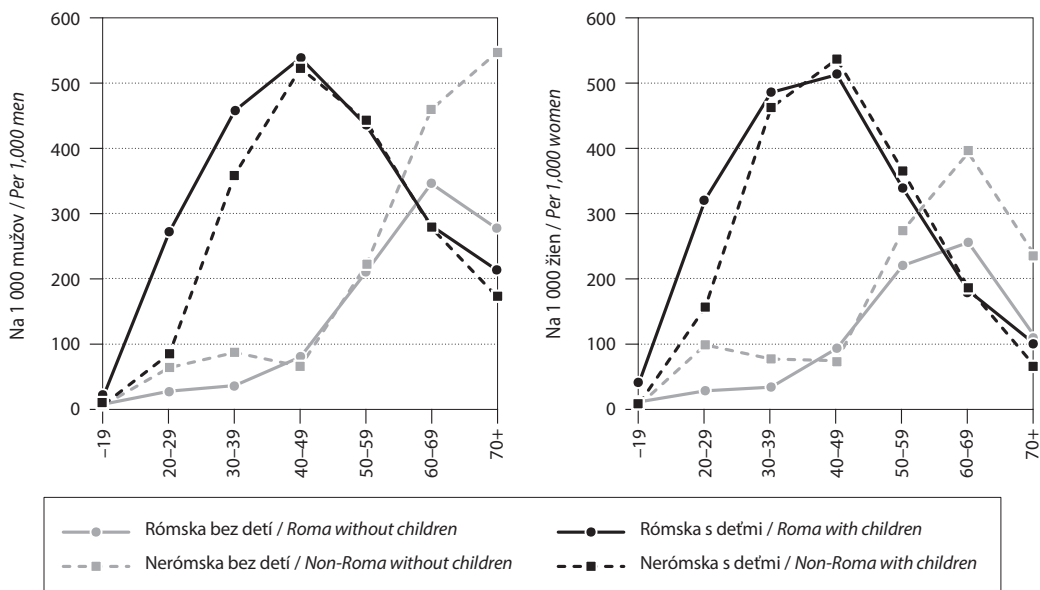
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

pohlavia a typu domácnosti úzko súvisia s intenzitou s akou sú tieto formované v jednotlivých fázach životného cyklu jednotlivca. V nej sa odrážajú rôzne vonkajšie determinanty formovania a rozpadu resp. transformácie cenzových domácností prepojené na charakter a časovanie jednotlivých procesov rodinného a reprodukčného správania, proces migrácie, dostupnosť a kvalitu bývania, či normatívne aspekty týkajúce sa osamostatňovania sa od rodičov, spôsob párového súžitia a pod.

Úplné rodiny (tvorené manželským alebo kohabituujúcim párom) predstavujú na Slovensku dlhodobo aj napriek významným transformačným zmenám po roku 1989 stále prevažujúci druh sociálnych kolektív, v ktorých žije alebo aspoň určitú časť života prežije drvivá väčšina populácie (Podmanická a kol., 2015; Pilinská a kol., 2005; Šprocha a kol., 2014). V oboch analyzovaných populačných skupinách bola intenzita ich formovania jednoznačne najvyššia na konci a po skončení reprodukčného veku (40–59 rokov). Určitou výnimkou sú však muži nerómskej národnosti, ktorých maximum identifikujeme až vo veku 60–69 rokov. Vysoká intenzita zostáva aj v poslednom otvorenom

intervale 70 a viac rokov. Potvrďuje sa tak zistenie, že vyššieho veku sa dožívajú predovšetkým ženy, čo sa následne odzrkadľuje aj na častejšom živote v manželskom zväzku u mužov (Šprocha a kol., 2014). Z hľadiska vnútornej štruktúry ide pritom predovšetkým o úplné rodiny, v ktorých nie sú žiadne deti. O niečo častejšie sú tieto domácnosti formované v nerómskej populácii, vzhľadom na vyššiu intenzitu vzniku neúplných rodín (pozri nižšie). V podstate marginálnou vzhľadom na vek a nastavenie životného cyklu je u oboch analyzovaných populácií a u oboch pohlaví v tomto vekovom spektre vytváranie úplných rodín so závislými deťmi. Ich maximálnu úroveň identifikujeme v druhej polovici reprodukčného veku. U mužov i žien pritom platí, že o niečo skôr vzniká u osôb rómskej populácie. Práve skorší začiatok reprodukčných dráh tak stojí za významne vyššími intenzitami formovania úplných rodín so závislými deťmi v podstate až do veku 30–39 rokov. Následný pokles a vznik prevahy v nerómskej populácii je kombináciou nielen neskorších materských štartov, ale tiež dôsledkom rezidenčnej samostatnosti a tým formovania nových rodín medzi Rómami v mladom veku.

Obr. 9 a 10: Intenzita vytvárania úplných rodín u mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti na Slovensku, SODB 2021 / The intensity of the formation of complete families among men and women of Roma and non-Roma nationality in Slovakia, SODB 2021

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.

Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

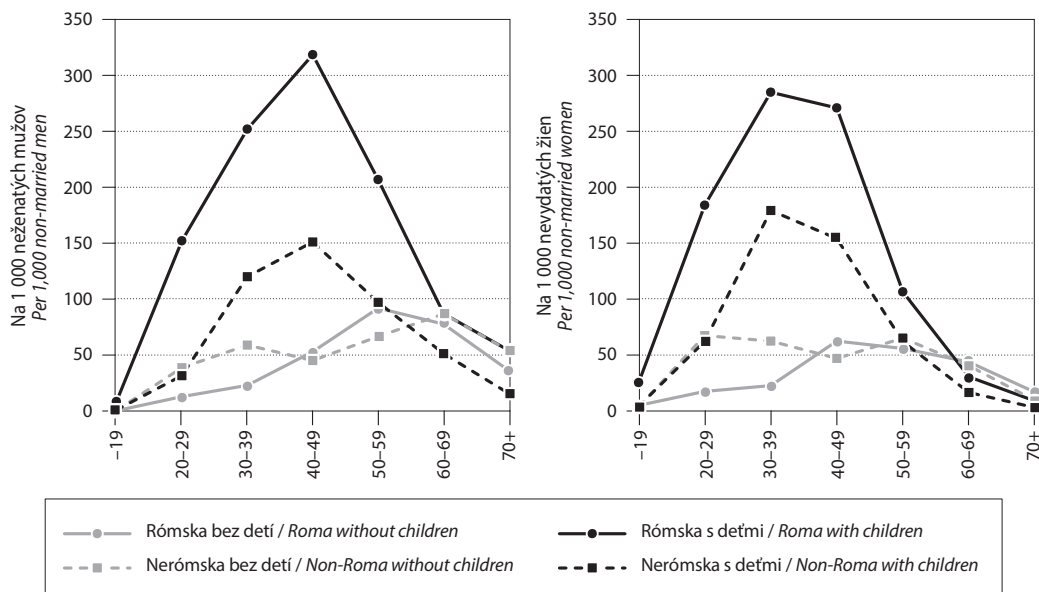
V prvej polovici reprodukčného veku môžeme v nerómskej populácii identifikovať o niečo častejšie formovanie úplných rodín bez detí. To môže byť výsledkom odkladania rodenia prvých detí aj v manželskom zväzku, keď prvé roky existencie manželstva sú prežité bez skúsenosti s materstvom a rodičovstvom. U mužov a žien rómskej národnosti je tento typ úplných rodín v tomto vekovom spektre marginálny, čo v kombinácii s vysokou intenzitou formovania úplných rodín so závislými deťmi evokuje tendenciu vytvárať párové súžitia v časovej súslednosti s prvým materstvom a rodičovstvom.

V súlade s viacerými predchádzajúcimi výskumami (Džambazovič – Šprocha, 2017; Mládek – Širočková, 2004) môžeme aj na základe výsledkov SODB 2021 povedať, že formovanie kohabitácií (bez ohľadu na prítomnosť detí) je u mužov i žien rómskej národnosti výrazne intenzívnejšie, a to v podstate vo všetkých vekových skupinách. Zaujímavosťou pritom je, že maximum u Rómov vzniká o niečo neskôr (v poslednej dekáde reprodukčného veku), kde sú identifikované aj najväčšie absolútne diferencie medzi rómskou a nerómskou populáciou. V kombinácii s pomerne

vysokou intenzitou vytvárania kohabitácií aj vo veku 50–59 rokov (najmä u mužov) je zjavné, že tento typ párového súžitia predstavuje v rómskej populácii dôležitý rodinný model existujúci naprieč širším vekovým spektrom. Týka sa to pritom aj plodnosti, keďže v reprodukčnom veku bez ohľadu na pohlavie majú jednoznačne najvyššiu intenzitu formovania kohabitácií so závislými deťmi. Opätovne sa pritom potvrdzuje, že kohabitácie bez detí sú v rómskej populácii skôr marginálnym a v porovnaní s nerómskou aj menej častým javom. Aj to by potvrdzovalo vyššie vyslovený predpoklad, že párové súžitie je v prevažnej miere podmienené reprodukciou a bezdetné zväzky sú v tejto národnostnej skupine na Slovensku bez ohľadu na ich právny status v podstate minimálne rozšírené.

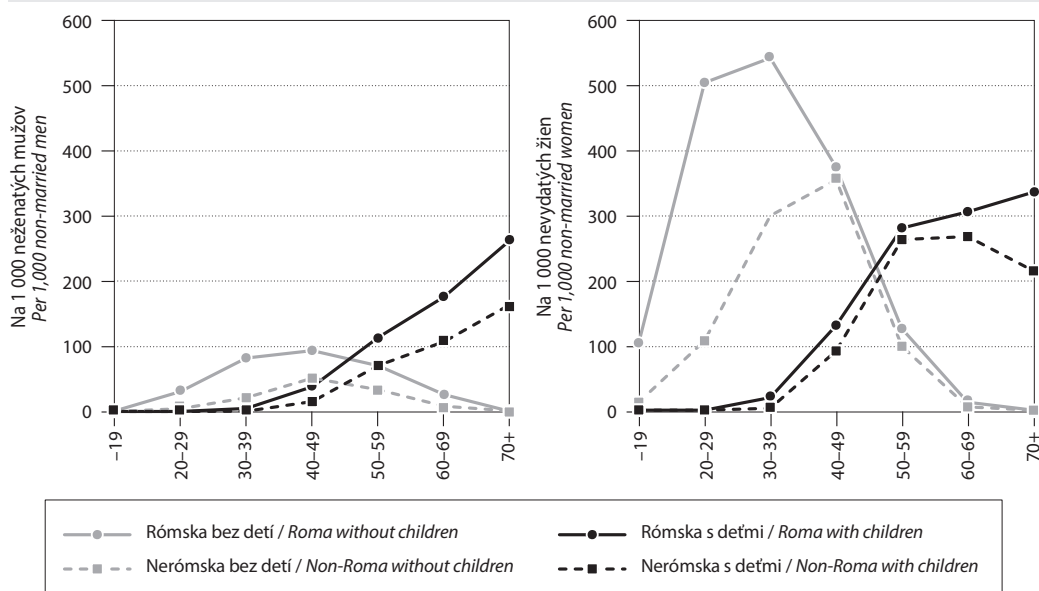
Významným diferenciačným znakom predovšetkým u žien je formovanie neúplných rodín. Tie dosahujú u Rómiok ďaleko vyššiu intenzitu najmä v reprodukčnom veku. Ide pritom takmer výlučne o neúplné rodiny so závislými deťmi. Až v poslednej dekáde reprodukčného obdobia sa úroveň s akou vzniká tento subtyp rodinných domácností medzi

Obr. 11 a 12: Intenzita vytvárania kohabitácií u mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti na Slovensku, SODB 2021 / The intensity of the formation of cohabitation unions among men and women of Roma and non-Roma nationality in Slovakia, SODB 2021

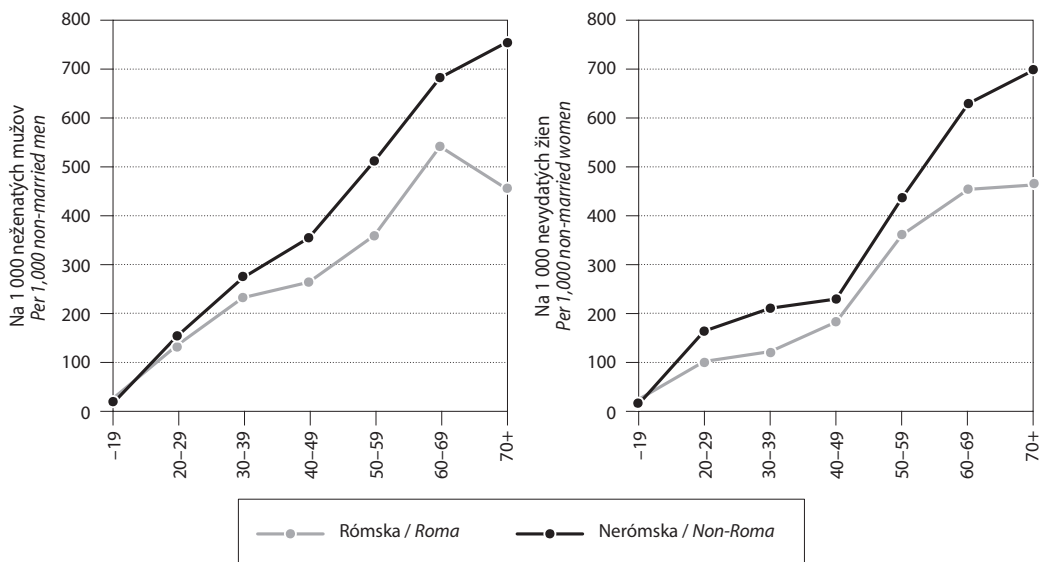
Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

Obr. 13 a 14: Intenzita vytvárania neúplných rodín u mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti na Slovensku, SODB 2021 / The intensity of the formation of single parent families among men and women of Roma and non-Roma nationality in Slovakia, SODB 2021

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

Obr. 15 a 16: Intenzita vytvárania domácností jednotlivcov u mužov a žien rómskej a nerómskej národnosti na Slovensku, SODB 2021 / The intensity of the formation of households of individuals among men and women of Roma and non-Roma nationality in Slovakia, SODB 2021

Zdroj: ŠÚSR; SODB 2021; výpočty autora.
Source: SO SR; SODB 2021; author's computations.

ženami rómskej a nerómskej národnosti vyrovnáva. To môžeme pričítať nielen postupnému osamostatňovaniu rómskych detí a tým rozpadu neúplných rodín, ale aj zvyšovaniu intenzity v nerómskej populácii v spojitosti s načasovaním maxima rozvodovosti. Práve v druhej polovici reprodukčného obdobia nachádzame vyššie zastúpenie rozvedených žien, ako aj rast podielu detí narodených mimo manželský zväzok (najmä vo veku nad 35 rokov) (Šprocha a kol., 2022).

Neúplné rodiny bez závislých detí vzhľadom na ich definíciu logicky dosahujú svoje maximálne úrovne až v poreprodukčnom veku. Aj napriek významne menším rozdielom, aj v ich prípade platí, že u Rómiek dochádza k ich častejšiemu formovaniu, a to bez ohľadu na vek.

U mužov tak vysokú intenzitu vzniku neúplných rodín (či už s alebo bez závislých detí) ani v jednej populácii nepozorujeme. Súvisí to predovšetkým s porozvodovou praxou, keď výchova a starostlivosť o deti je vo väčšine prípadov prisúdená matke. Okrem toho nie je možné tiež prehliadať aj pomerne vysoký podiel nemanželských detí na Slovensku (Šprocha a kol., 2022), z ktorých časť s najväčšou pravdepodobnosťou bude výsledkom osamelého

materstva matky. Obdobne ako u žien, v kontexte zmien v statuse detí sa s rastúcim vekom mení aj subtyp neúplnej rodiny. Preto v najstarších vekoch majú vyššiu intenzitu vzniku neúplné rodiny bez závislých detí. Bez ohľadu na vek a subtyp je však z Obr. 13 zrejme, že aj v mužskej časti populácie majú z hľadiska úrovne prevahu osoby rómskej národnosti.

Ako už naznačilo zastúpenie osôb žijúcich v domácnostiach jednotlivcov, tento typ dosahuje medzi osobami rómskej národnosti bez ohľadu na pohlavie a vek nižšiu intenzitu vzniku. Najväčšie rozdiely v porovnaní s nerómskou populáciou sú pritom v staršom veku. Podrobnejšia analýza výsledkov SODB 2021 pritom ukázala, že to je do značnej miery podmienené častejšou prítomnosťou viacčlenných nerodinných domácností a najmä rôznych súžití starých rodičov so svojimi deťmi, či domácnosťami vytváranými spoložitím súrodencov.

ZÁVER

Podľa výsledkov posledného SODB 2021 populácia osôb rómskej národnosti na Slovensku stále v mnohých aspektoch predstavuje špecifickú skupinu. Viaceré

zo zisťovaných populačných štruktúr sú pritom úzko prepojené a podmieňujú formovanie a charakter cenзовých domácností. Predovšetkým sa potvrdzuje pretrvávajúce veľmi mladej vekovej štruktúry. Charakteristickým tak je predovšetkým vysoký podiel detskej zložky a naopak v porovnaní s celým obyvateľstvom Slovenska veľmi nízke zastúpenie osôb vo veku 65 a viac rokov. Z analýzy rozdielov rodinného stavu sa ukazuje, že osoby rómskej národnosti začínajú vstupovať do manželstva vo všeobecnosti skôr. Na druhej strane však súčasne platí, že aj vyšší podiel z nich na konci reprodukčného obdobia nemá žiadnu skúsenosť so životom v manželskom zväzku. Súvisí to s častejšou voľbou dlhotrvajúcich kohabitácií, čo potvrdilo nielen vyššie zastúpenie osôb v nich žijúcich, ale aj samotná intenzita s akou sú formované u oboch pohlaví. Z výsledkov SODB 2021 bol v populácii rómskej národnosti zrejmy tiež nižší podiel rozvedených a naopak už v produktívnom veku zvyšujúci sa podiel ovdovených osôb.

K dôležitým diferencným znakom reprodukčného správania, ktorý ovplyvňuje charakter a zloženie cenзовých domácností, patrí tiež celkovo vyššia intenzita plodnosti. Tá je podmienená predovšetkým častejším rodením detí tretieho a vyššieho poradia v kombinácii s výrazne skorším začiatkom materských dráh.

Analýza osôb rómskej a nerómskej národnosti podľa typu cenзовých domácností, v ktorých v čase sčítania žili, potvrdila, že Rómovia na Slovensku častejšie žijú v cenзовých domácnostiach so závislými deťmi a vo všetkých typoch, v ktorých spoločne žijú členovia širšej rodiny. Naopak v nerómskej populácii sa častejšie vyskytujú osoby žijúce v cenзовých domácnostiach bez závislých detí, s dospelými deťmi a v domácnostiach jednotlivcov. Identifikovaný bol tiež významný rozdiel aj v spojitosti s kohabitujúcimi párami. Tie sú u mužov a žien rómskej národnosti nielen výrazne častejšie zastúpenie, ale skôr sú v nich aj

(nielen závislé) deti. Vzhľadom na vekové diferencie vo formovaní kohabitácií sa dá predpokladať, že tento typ cenзовých domácností predstavuje pre nezanedbateľnú časť osôb rómskej národnosti sociálnu kolektivitú, v ktorej prežijú podstatnú časť svojho reprodukčného obdobia.

Získané výsledky tiež potvrdili, že aj keď v rómskej i nerómskej populácii majú prevahu osoby žijúce v úplných rodinných domácnostiach, odlišujú sa od seba tým, že u osôb rómskej národnosti sú častejšie kohabitujúce páry a predovšetkým manželské páry so závislými deťmi. Naopak v prípade nerómskej populácie identifikujeme častejšie súžitie starších detí (nezávislé alebo vo veku 25 a viac rokov) so svojimi rodičmi. To indikuje skoršie opúšťanie domácností rodičov (rodiča) v rómskom prostredí.

Dôležitou črtou rómskych domácností je aj výrazne častejší výskyt neúplných rodín. Kľúčovou je najmä spolužitie detí s matkou. Neúplné rodiny detí s otcom sú bez ohľadu na národnosť výrazne menej častým javom. Aj v tomto prípade je pritom zrejmé, že medzi osobami rómskej národnosti dominujú najmä neúplné rodiny so závislými deťmi. To je dôsledok nielen celkovo vyššej plodnosti, skoršieho začiatku reprodukčných dráh, ale aj častejšieho rodenia detí mimo manželský zväzok. Do úvahy tiež pripadá vyššia krehkosť nemanželských párových súžití, ktoré ako už bolo spomenuté, sú častejším javom práve medzi osobami rómskej národnosti.

Nerodinné domácnosti sú v podstate vo všetkých vekových skupinách u oboch pohlaví častejšie prítomné u osôb rómskej národnosti. Aj z pohľadu vnútornej štruktúry existujú určité diferencie. Konkrétne ide o menej častú existenciu domácností jednotlivcov, ktoré však naopak u nerómov jednoznačne dominujú. V prípade rómskej populácie hlavnú úlohu v rámci nerodinných domácností majú rôzne špecifické formy súžitia napríklad súrodencov, či starých rodičov s vnúčatami.

Literatura

- Bačová, V. 1990. Typológia romských rodín na Slovensku. *Sociológia*, 22(4), s. 491–501.
- Dubayová, M. 1994. Rómska rodina na Slovensku: Pokus o kultúrnologickú reflexiu. *Slovenský národopis*, 42(2), s. 129–138.
- Fialová, L. 1991. Obyvateľstvo podľa veku a rodinného stavu v Československu po roce 1945. *Demografie*, 33(2), s. 114–120.
- Kumanová, Z. – Džambazovič, R. 2002. Rómska rodina: na rozhraní medzi tradicionalitou a modernitou. In: Vašečka, M. (ed.) *Čačipen pal o Roma Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, 2002. s. 503 – 598.

- Marušiaková, J. 1985. K problematike cigánskej skupiny. *Slovenský narodpis*, 33(4), s. 694–706.
- Mládek, J. – Pukačová, J. 2012. Mladé vekové štruktúry Rómov na Slovensku. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 56(1), s. 3–24.
- Mládek, J. – Širočková, J. 2004. Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spoluzitia obyvateľstva na Slovensku. *Sociológia*, 36(5), s. 423–454.
- Pilinská, V. a kol. 2005. *Demografická charakteristika rodiny na Slovensku*.
- Bratislava: INFOSTAT.
- Podmanická, Z. a kol. 2015. *Rodinné správanie populácie Slovenska*. Bratislava: Štatistický úrad Slovenskej republiky.
- Pukačová, J. – Mládek, J. 2014. Špecifické črty reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku. *Geografický časopis*, 66(2), s. 133–159.
- Šprocha, B. 2012. Úmrtnosť a zdravotný stav rómskej populácie na Slovensku. 1. časť. *Slovenská štatistika a demografia*, 22(3), s. 86–101.
- Šprocha, B. 2014. *Reprodukcia rómskeho obyvateľstva na Slovensku a prognóza jeho populačného vývoja*. Bratislava: Prognostický ústav SAV, 2014.
- Šprocha, B. 2017. Rómska populácia na Slovensku a kohortná plodnosť rómskych žien podľa výsledkov sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. *Demografie*, 59(2), s. 118–131.
- Šprocha, B. – Ďurček, P. 2017. *Rómovia na Slovensku v sčítaniach obyvateľov 1980–2011*. Bratislava: INFOSTAT.
- Šprocha, B. a kol. 2022. *Populačný vývoj Slovenska v prierezovom a kohortnom pohľade*. Bratislava: INFOSTAT.
- Vaňo, B. 2001. *Demografická charakteristika rómskej populácie v SR*. Bratislava: INFOSTAT.
- Vaňo, B. – Haviarová, E. 2002. Demografické trendy rómskej populácie. In: Vašečka, M. (ed.) *Čačipen pal o Roma. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: IVO, s. 475–502.
- Vaňo, B. – Mészáros, J. 2004. *Reprodukčné správanie obyvateľstva v obciach s nízkym životným štandardom*. Bratislava: INFOSTAT.

BRANISLAV ŠPROCHA

Absolvoval magisterské a doktorandské štúdium (2011) na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze v odbore demografie. V roku 2021 sa habilitoval v odbore Humánna geografia. Od roku 2007 je vedecko-výskumným pracovníkom Inštitútu informatiky a štatistiky vo Výskumnom demografickom centre v Bratislave a od roku 2009 vedeckým pracovníkom Prognostického ústavu Slovenskej akadémie vied. V oblasti demografie sa špecializuje na problematiku sobášnosti, rozvodovosti, populačného vývoja, transformácie reprodukčného správania po roku 1989 a jeho dopadov na spoločnosť. Okrem toho sa venuje tiež analýze vybraných populačných štruktúr, reprodukčného správania rómskeho obyvateľstva na Slovensku a problematike populačného prognózovania.

SUMMARY

The main goal of this article was to present an analysis of census households of persons of Roma nationality in Slovakia based on the results of the 2021 Population and Household Census. The findings of this analysis are compared with findings on the non-Roma population. An important part of the article is also the identification of some potential internal factors (e.g. age structure, fertility, family behavior, mortality) influencing the formation of census households of persons of Roma nationality and thus explaining the differences identified between them and the non-Roma population.

The results confirmed a significantly younger age structure, a greater share of unmarried persons, and

also an earlier start to marriage and motherhood among the Roma population. Similarly, despite a certain inter-cohort decline, higher fertility is also still observed in the Roma population, and it is mainly saturated by the more frequent births of third- and higher-order children. The higher mortality rates among persons of Roma nationality may be related to the higher share of widowed people at a young age. Conversely, there is a smaller share of divorced people among persons of Roma nationality. The formation of single-parent families is more likely the result of single motherhood, as a very high proportion of children born out of wedlock has long been observed among Roma women.

Differences observed in family and reproductive behavior are also reflected in some specifics of Roma census households. We found that complete families are the most common form of social groups in the Roma population, and most of these families have dependent children. Families are formed much earlier than they are in the non-Roma population. By contrast, complete families without children are less common in the Roma population. Cohabiting couples make up a significant share of family households of persons of Roma nationality. There are also more single parent families among persons of

Roma nationality. These households are primarily the result of high rates of non-marital fertility and single motherhood, as the divorce rate and the number of divorced persons of Roma nationality are low in Slovakia. Conversely, there is a smaller share of households of individuals among the Roma than the non-Roma population. To a certain extent, this is also because the multi-generational habitation of grandparents with grandchildren is more common in the Roma population, in which there is also a higher share of multi-member non-family households made up of siblings.

**STATISTIKA
VĚDA
JE...**

Vydáváme mezinárodní
odborný recenzovaný
časopis **STATISTIKA**

Vychází 4x ročně anglicky
tištěný i online

Objednávejte
na stránkách
csu.gov.cz/1-statistika

STATISTIKA
Statistics and Economy
Journal

Starší i aktuální vydání
jsou k dispozici také
v Ústřední statistické
knihovně ČSÚ
Na padesátém 81
100 82 Praha 10